

KÂZIM KARABEKİR'İN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. ZEKERİYYA ULUDAĞ *

Birinci Cihan Savaşı sonlarında Avrupa'nın "Hasta Adam"ı tarih sahnesindeki rolünü tamamlamak üzeredir. Altı asırlık bir geçmiş, bir devrin kapanışı ile birlikte bir medeniyetin tarih sahnesinden çekilişini de yaşamaktadır. Osmanlı Devleti toprak kayıplarını önleyemediği gibi ülkenin içlerine kadar uzanan yabancı istilâlarına engel olamamıştır. Mondros ve Sevr gibi ülkenin bağımsızlığını ve hürriyetini elinden alan mütareke ve antlaşmalar paramparça olmuş bir ülke ve ne yapacağını bilmeyen bir kitleyi var olma ya da yok olma ile karşı karşıya bırakmıştır.

"Genç subaylar ve milliyetçi aydınlar Dünya Savaşı yenilgisinin utançını duymakta ve vatanın kurtuluşu için bir çıkar yol aramaktadırlar. Fakat başlangıçta onlar da şaşkındırlar ve arzularını gerçeklerin yerine geçirme eğilimindedirler".¹ Bu arzu sadece genç neslin değil milletin de arzusudur. Ancak toplum büyük bir kargaşayı yaşamaktadır ve hiç kimse ne yapacağını bilmemektedir. Millete önderlik edenler, böylesi mukaddes bir davayı gerçekleştirmek için hür ve bağımsız bir hayatı yaşamak isteyen halktan, bütün bir mücadele boyunca daima destek görmüş ve onların yardımlarını hep yanlarında bulmuşlardır.

1919 yılı bir devin dirilişine şahit olacaktır. Bu tarihten itibaren verilen mücadele, baskı ve zulüm altında inleyen, bağımsızlığını kaybetmiş, emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmak isteyen diğer milletlere de örnek olacaktır. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgal edilmesi üzerine buradaki mebusların ve vatanseverlerin Anadolu'ya geçirilmesi ve Ankara'ya getirilmesi olayı başlamıştır. Çünkü İstanbul'dan vatanın kurtarılmasının oldukça güç olduğu anlaşılmıştır.²

* OMÜ Samsun Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 D. Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, s. 301.

2 Y. Özkaya, *Aydınlarm Ankara'ya Kaçışı*, s. 894.

Ancak Anadolu'nun sosyal, kültürel, ekonomik ve askerî manzarası pek iç açıcı değildir. Bu durum aniden ortaya çıkmış bir hâl olmadığı gibi birdenbire ortadan kalkması da mümkün değildi. Çünkü merkezî otorite git-tikçe artan bir hızla zayıflamakta, ekonomik gücün azalması devletin bir çok isyanlarla karşılaşmasına sebep olurken millî birlik her gün daha da dağılma eğilimleri göstermekteydi. Burjuva sınıfı toplumsal hayatta ortaya çıkmadığı için azınlığa ait ticaret erbabı can çekişen İmparatorluktan koparabildiklerini ileride kendi ülkelerine aktarabilme düşüncesiyle hareket ediyordu. Orta sınıfın yerine getirmesi gereken ticarî faaliyetler ortadan kalktığı için çöküş hızlı bir şekilde gerçekleşiyordu. Dinî ve siyasî hoşgörü ve hürriyetin azalması ekonomik gerileme ile at başı gidiyordu. Bürokrasi devletin azalan gelirlerini tamamlamak maksadıyla zaman zaman su-istimallere yönelirken siyasî otoritenin sarsılmasına ve halkın devlete olan güveninin kaybolmasına sebep oluyordu. ³

Diğer taraftan Tanzimat'tan beri Osmanlı toprakları içinde cereyan eden siyasî ve fikrî tartışmalar, Kurtuluş Savaşı'nın başladığı dönemde sona erdiği gibi bu tartışmaları yapanlar da aynı düşünce ve aynı ruh etrafında birleşmeyi âdeta bir görev kabul etmişlerdi. Böylece Türk milletinin kurtuluşuna, dirilişine, atılışına ve yükselişine ait prensipler teker teker belirmeye başlamıştır. Hepsini bir araya getiren bu kavram "millî" kelimesidir. II. Meşrutiyet döneminde din ve milliyet kelimeleri etrafında meydana gelen tartışmalar kurtuluş mücadelesi boyunca "merkezleri bir ve içiçe konmuş iki daire gibi" birbirine yapışmış, millî heyecan dinî duygu ile birleşerek yeni bir hareketi başlatmıştır. ⁴

Her ne kadar taze bir güç ve yeni bir ruh ve dinamizmle topyekün bir kurtuluş hareketi başlamış olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin son dönem karışıklığı her yerde hüküm sürmektedir. "Kamusa eğitim ve sağlık hizmetleri de okul ve hastahane gibi tesisler sayılıydı. İstanbul dışında ise parmakla gösterilecek kadar azdı". ⁵ Bilhassa eğitim-öğretimle ilgili faaliyetler savaşın da bir sonucu olarak tam bir çöküşü yaşamaktadır. Nisan 1919 tarihinde bir görevle Anadolu'ya geçen K. Karabekir de bu konuda farklı düşünmemektedir. Olayları yakından gören birisi olarak O'nun, bu

3 A. Kurtkan, *Genel Psikoloji*, s. 179-180.

4 Bkz. P. Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 83-84.

5 S. Y. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, s. 107.

durumdan endişe ve üzüntü duymakta olduğu görülmektedir. Hatta Anadolu'da meydana gelen dinî kaynaklı isyanların dahi cehaletin sonucu ortaya çıktığını belirtirken, eğitimsizliğin ülke için bu acı sonuçları doğurduğunu ileri sürmekte, "cahillik, her zaman yakın tarihlerimizde de milletimizi daima geri geri çekecek nice kanlı hadiseler kaydediyordu" ⁶ diyerek bu kötü ve istenmeyen olaylara dikkat çekmektedir.

Özellikle şu satırlar ülkenin genel durumu hakkında daha dikkat çekici bir manzarayı gözler önüne sermektedir. "Şarka doğru açıldıkça hükümet bakımsızlığı, halk azlığı, münevver yokluğu, fakirlik, cahillik, harabîlik... Buna karşılık asırlarca Osmanlı saltanatının merkezi olan İstanbul; memleketin büyük servetini muazzam abidelere, muhteşem saraylara çevirmiş. Mülkî ve askerî yüksek idare ve irfan müesseselerinin bağrına yerleşmiş ve bütün millete, az emekle ve hatta emeksiz bile türlü nimetlerin ve kazançların burada elde edilmesi mümkün olduğu kanaatini fiilen vermiş". ⁷ Elbette sadece bu düşünceler değil bilhassa Anadolu'nun her bakımdan öksüz ve yetim muamelesi gördüğü yine "Bir gün Türk varlığının dayanacak kudret kaynağı olan Anadolu, her bakımdan her devirde ihmale uğramış, kendi haline bırakılmış idi. Meşrutiyet devrinde de bu, böyle gitmiş idi." ⁸

Eğitim ve öğretim ise, ülkenin genel durumundan pek farklı olmadığı gibi belli bir kesim bu alanda kalkınmanın ancak İstanbul'dan olabileceğini düşünürken böyle bir düşüncenin yanlış sonuçlar ortaya çıkaracağını gören K. Karabekir, tahsil ve terbiye sistemimizin, ilim müesseselerimizin kuruluş yerlerinin yanlış olduğunu, usullerinin eksik olduğunu ve kâfi gelmediğini belirtirken, kalkınmanın sendelemek olmadığını dile getirmektedir. ⁹ İlâve olarak diğer taraftan İstanbul'da bulunan çok az sayıda insanın münevver geçindiğini fakat diğer taraftan okulsuz ve eğitimsiz büyük bir gençliğin bulunduğunu da gözden ırak tutmayan Paşa, gençler arasında bu ikiliğin aydınlar ile halk arasında da mevcut olduğuna temas eder.

Batı'nın ilerlemesi karşısında bizim geri kalışımızın nedenleri üzerinde

6 Kâzım Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 13.

7 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 173.

8 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 173.

9 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 173.

duran Paşa; "buna sebep istibdat idaresiydi, millî bir hükümetin olmayışı idi... Bakın size birkaç darb-ı mesel okuyayım: Akar su pis tutmaz. Dünya gavurların, ahiret İslâmların... Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar... Türk'e fırsat verme, katleder evlâdını. Efendiler Türkler hiç böyle söz söyler mi? Bunları düşmanlarımız uydurarak söylemişlerdir" şeklindeki ifadelerden sonra "Bugün müstebit bir idarede şirket tesis olunamaz, sebab-i felâketimiz Avrupa'da buharın tatbikatından itibaren başlar. Biz buhara başladığımız zaman Avrupa her şeyde terakki etmişti" ¹⁰ derken, geri kalışımızın başlangıcını sanayi inkılâbının başlarına kadar geri götürür ve bunun sebebini de ilim ve teknolojiye geri kalışa bağlar.

Geri kalışın sebepleri araştırılmaz ve bu engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmazsa yok oluş kaçınılmaz olacaktır. Kalkınmanın tek bir yolu vardır o da maarifte yapılacak organizasyonlar ve yeni düzenlemelerde ortaya çıkacak olan terakkidir. Bir toplumun kas gücü ile kalkınmayı sağlayamayacağını düşünen Karabekir, ahlâk ve âdetlerin medeniyetin ölçüsü olamayacağını belirtirken bunun tek mihenk taşının sanayide yapılacak hamlelerle ortaya çıkacağını ifade eder. ¹¹

Meşrutiyet'ten beri devam eden kültür ve medeniyet kavramları üzerindeki tartışma burada da kendini gösterir. Kâzım Karabekir, Türk düşünce dünyasında bu kavram üzerinde de belli bir yere sahip olan Ziya Gökalp gibi düşünür ve medeniyeti kültürden farklı olarak yorumlar. Medeniyet hakkında yapılan ayırım konusunda O, Doğu ve Batı medeniyeti diye iki farklı medeniyet türü yerine, insanlığın bir tek ortak medeniyete sahip olduğunu iki yönden yapılan gelişmelerin bu medeniyeti ileri götürmek istidadına sahip olduğunu, dolayısıyla insanlığın da kâinat gibi birlikte yürüyüp gittiğini, bu terakkiye ayak uyduramayanların ezilip yok olduğunu belirtmektedir. ¹²

İnsanlığın ortak hedefinin "tefekür etmek ve insanlık seviyesinde hareket etmek" ¹³ olduğu kabul edilirse insanlık tarihi içinde bugüne kadar ortaya çıkmış olan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin zaman zaman mecrasından sapmış olduğu da kabul edilebilir. K. Karabekir medeniyeti

¹⁰ K. Karabekir, A.g.e., s. 260.

¹¹ Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 260, 296.

¹² Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 334.

¹³ Lahbabi, Millî Kültürler ve Medeniyet, s. 185.

ilerletmek ve ülkeyi uykusundan uyandırmak hususunda "insanlığın müşterek hedefi, birçok menfi fikir ve fiillere rağmen, medeniyeti ileri götürmektir" ifadelerini kullandıktan sonra, bu olumsuz düşünce ve fiilleri ise "ilim ve hakikat düşmanlarının, ilmi mehcur sayarak vesayet altında tutmaya kalkışmaları, bununla da kalmayarak onu imha etmek için ellerinden geleni yapmaları... İnsanların içinde pek eski zamanlardan beri yetişen nice hür düşünceli mütefekkirler cehlin, taassubun, ihtirasın kahrına uğramışlardır. Eserleri mahvedilmiş, hatta kendileri işkencelere uğratılmıştır... Beşeriyet için yüz karası olan bu maceralar olmasaydı, insanlık tarihinin seyri ve bugün bulunduğumuz medeniyet safhası bambaşka olurdu" ¹⁴ şeklinde açıklarken insanlığın ortak hedefinde meydana gelen sapmaları da tespit etmekte ve açıklamaktadır, diyebiliriz.

Buradan hareketle, bilimsel gelişmelerin en önemli karakterinin insanlığı bazı temel prensipler etrafında birleştirme kabiliyeti olduğunu söyleyebiliriz. Medeniyet zihni bir faaliyetin sonucu olarak ortaya çıktığına göre "zihinsel faaliyetin sesi yavaştır, fakat hiç durmaz" ¹⁵ hükmüne katılmamak mümkün değildir. Bu konuda gençliğe ve aydınlara düşen görevleri ise Paşa; "Gençlerin hayatta ilk ve son vazifesi, hakikat severlik olmalıdır. Türk gencine yakışan, doğruyu bilmek ve doğru bildiğini yapmaktan şaşmamaktır. Gençlik istikbal demektir. Biz istikbalimizi gençliğin simasında okuyabiliriz. Gençliğimiz tenkitlerini hakikat severlik esasına göre yapmalıdır" ¹⁶ şeklinde açıklamaktadır.

Eğitimle İlgili Düşünceleri

İnsanın yeryüzünde varolduğu günden itibaren kendisi ve çevresiyle uyumu dikkate alınmış ve bunun düzenlenip düzenlenemeyeceği üzerinde durulmuştur. Böyle bir faaliyet son zamanlarda bütün zamanı kapsayacak şekilde ele alınıp tartışılırken, genellikle de çocukla başlamak fikri kabul görmüştür. Topluların hayat kaynağı, geleceği ve varoluş dayanakları hep bu faaliyet içinde aranmıştır. Böyle bir araştırma daha henüz biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak gelişmemiş varlık şeklinde kabul edilen çocuktan başlayacaktır. Elbette böyle bir anlayış öncelikle onun insan olma

14 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 333-334.

15 Olivier Reboul, *Eğitim Felsefesi*, s. 115.

16 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 335.

vasfını ortadan kaldırma hak ve yetkisine sahip değildir. Bu bakımdan "eğitimin insanda fikrî ve ahlâkî kişiliği oluşturduğundan, hayatın akışına yön verdiğinden kimsenin şüphesi yoktur." ¹⁷

İşte bu endişelerden dolayı ülkemizde de toplumun her kesiminden, çağın ileri gelen şahsiyetleri, eğitimle ilgilenmiş ve görüşler ileri sürmüşlerdir. K. Karabekir'in her şeyden önce bir asker olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Ancak düşünen herkes gibi o da zaman zaman eğitimle ilgili olarak yazılar yazmış, fakat bunu sadece bir hobi olarak yapmış bir şahsiyet değildir. Eğer öyle olsaydı pek de dikkati çekmez, hatta üzerinde durulmaya bile değmezdi. İleride temas edeceğimiz gibi o bu alanda yazılar kaleme almanın ötesinde, ülkenin içinde bulunduğu karışıklığa rağmen okullar açmış, düşüncelerini pratiğe dökmüş olan dikkate değer bir şahsiyettir.

Yukarıda değindiğimiz gibi birçok aydın ve askerle birlikte Anadolu'ya geçen Kâzım Karabekir doğuda göreve başladığı andan itibaren halkın ve ülkenin problemleri ile ilgilenmiştir. Buradan hareketle onun eğitim alanında niçin yazdığını şu satırlarda daha iyi anlayabiliriz: "Ana ve babalarını harb-i umuminin herhangi bir herc ü mercinde kaybetmiş binlerce yetim ve öksüz masumları Erzurum'un sine-i merhametine sığınmış buldum. Fakat çıplak ve sefil... Şark-ı Anadolu'da beni bekleyen namütenahî ve hassa işlerin çokluğuna ve güçlüğüne rağmen bu yavruları büyük bir şefkatle bağrıma bastım ve Şark'ın bütün yetim ve öksüzlerine hakikî ve pek şefik bir baba oldum. Benim gibi rakîk kalplerin sağ-yi müşterekleriyle Erzurum'u ebediyen şenlendirecek leyfî mekteplerde bu çocuklarımızı mesud ve bahtiyar kıldım". ¹⁸ Bu satırlar O'nun, halkın dertleriyle ilgilenen bir duygu dünyasına sahip olduğunu ortaya koyarken, diğer taraftan şartların zorlaması ve ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla aç ve sefil, okula gidemeyen, bilgiden mahrum olan çocukların eğitilmesi meselesini gündeme getirmiştir.

Toplumsal endişelerden yola çıkan K. Karabekir, bilgide.. yoksun bir neslin iradesini başkalarının emrine vereceği kaygısıyla hareket ederken böyle bir gençliğin meydana getirdiği milletin adalet, iktisat ve harp sa-

17 J. Lef / G. Rustin, *Genel Pedagoji*, s. 2.

18 K. Karabekir, *Öğütlerim*, s. (1).

halarındaki gücünün de zayıf olacağını belirttiğini söyleyebiliriz. O, bu konuda "en kuvvetli millet; nüfus çokluğu, bakımı bir tarafa bırakılırsa, his birliği, itikat birliği, menfaat birliğini temin etmiş olan camialardır" ifadesini kullanırken bunlara sahip olmayan milletlerin mesut olamayacakları kanaatini de taşımaktadır. Huzuru, mutluluğu ve refahı yakalayabilmenin yolu olarak ise; gençlik için "tahsil ve terbiye"yi, halk için de "bilgi ve terbiye"yi ihtiyaç duyulan iki unsur olarak görür.¹⁹

Osmanlı Devleti'nin bütün kurumları ile bir yenileşme hareketine girişmesi, toplumda ortaya çıkan fikrî ve siyasî alandaki tartışmalar daima halktan kopuk bir şekilde cereyan etmiş olduğu, her alanda bir düalizmin yaşandığı ortak bir kanaat olarak ileri sürülebilir. Özellikle mektep-medrese, alaylı-mektepli, doğulu-batılı gibi kavramlar Tanzimat'tan günümüze kadar ve halen de devam eden²⁰ düşünceler olarak kabul edilebilir.²¹

İşte buna benzer bir düşüncenin ürünü olarak eğitim yoluyla toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesi için, aydınların önderliğinde halkla bütünleşmeyi düşünen Paşa, sadece okullara önem verilmesinin bu bütünleşmeyi sağlayamayacağı kanaatini taşır. Aydınlarla halk arasında daima var olagelen uçurumun giderilmesi ya da en aza indirilebilmesi için, "millî muâşeretimizi, sıhhatin korunmasını, kazanç ve tasarrufu, yanlış belletilmiş ve inandırılmış şeyleri onların ruhuna ve vicdanına eza vermeden ve onların mukaddesatına hürmetten ayrılmadan" öğretim yoluyla mümkün olabileceği düşüncesindedir.²²

Çocukların ruh, zihin ve bedenlerini bir arada terbiye etmenin, onların ruhuna ve vicdanına eza vermeden ve onların mukaddesatına hürmetten ayrılmadan mümkün olabileceği kanaatinden²³ yola çıkan Karabekir'in,

19 Bk. Kâzım Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 42.

20 Bugün için bu alanda devam eden tartışmalara bir örnek olarak F. Baykan'ın *Türkiye'de Aydın Efsanesi* isimli kitabının 36. sayfasındaki şu satırları çarpıcı bir örnek olabilir: "Batı fikriyatı kıymet terazisinde tartılmadan, doğruluğu yanlışlığı tespit edilmeden -ve daha da vahimi- doğru dürüst anlaşılardan piyasalanıyor. Garbın her türlü müzahrefatı (çözü, çözü) sanki Hind kumaşı gibi sunuluyor. Hatta üniversitelerde de okutuluyor."

21 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Z. Uludağ, *Şehbender-zâde Filibeli Ahmed Hilmi ve Spiritalizm*, s. 16-116.

22 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 42.

23 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 48.

okumak, okutmak ve sonra da yapmak ve yaptırtmak ²⁴ düşüncesi ile böyle bir faaliyetin içine girdiği ve her vesile ile hayatının sonuna kadar her fırsatta bunları dile getirdiği görülmektedir.

İnsan vaktinden önce dünyaya gelmiş olan bir varlık olarak görülür. ²⁵ Zamanından önce doğmuş olması onun eksik olacağı anlamına gelmeyeceği gibi aksine gelişimi açısından bir avantaj olduğu da söylenebilir. Diğer canlılarla karşılaştırıldığında onun eğitilebileceği hatta eğitilmek zorunda olduğu açıkça görülebilir. İnsan birçok düşünür tarafından tarihsel bir varlık olarak kabul edilir. ²⁶ Böyle bir düşüncede ise onun doğumla birlikte getirmiş olduğu potansiyel kabiliyet ve istidatlarının eğitim yoluyla geliştirilebileceğini, toplumsal ve kültürel hayata uyumunun sağlanabileceğini bize gösterir.

K. Karabekir, eğitimde millî dayanışmayı esas alırken, iktisadî kalkınmayı hedef olarak seçer. Toplumsal ideallerin her şeyden önce sevgiden kaynaklandığını ifade ederken, böyle bir duygunun fertlerin kalplerine yerleştirilmesi gerektiğini belirtir. Bunun dışında başka bir kalkınmanın olmadığını ileri sürerken, bir fert bütün millet için, bütün millet bir fert için prensibini benimsediğini açıklar. ²⁷ O, bu düşünceleri ile bir taraftan milliyetçi bir eğitim sistemi ortaya koyan Alman filozofu J. G. Fichte'yi hatırlatırken ²⁸, diğer taraftan -yukarıdaki ifadeleriyle- duygu yoluyla eğitimi gerçekleştirmek isteyen okulun mensuplarından Pestalozzi'yi hatırlatmaktadır. ²⁹

Bu düşüncelerin bir benzerini de "ferdin ruhunda, millî kültür, hem nazariye hem de hissî dayanaklara sahip olur. Yani fert millî değerleri hem sever, hem de onlara ilmî bir kanaatle iman eder. Bunlara da idealistler adını verebiliriz ³⁰ diyen Z. Gökalp'in fikirleri K. Karabekir'in aşağıdaki

24 Bk. K. Karabekir, *Öğütlerim*, s. (II).

25 O. Reboul, *Eğitim Felsefesi*, s. 24.

26 Bk. T. Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, s. 176.

27 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 295.

28 Bk. K. Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi*, s. 236-240.

29 Duygu yoluyla eğitim konusunda "öğretmenin öğrencileri sevmesi, öğrencilerin ise onu sayması... onlara bir baba şefkati ve ihtimamı göstermesi" gibi ifadeler ve bu okulun temsilcilerinden Pestalozzi duygu yoluyla eğitimi açıklarken; "Bu okulda yıllarca fakir elli kadar çocuğun arasında yaşadım; bu sefillere insan gibi yaşamayı öğretmek için yoksulluk içinde, ekmeğimi onlarla paylaştım, onlar gibi sefil bir hayat sürdürdüm" ifadelerini kullanmaktadır. Aktaran J. Leif / G. Rustin; *Genel Pedagoji*, s. 153-155.

30 Z. Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, s. 50.

düşüncelerini desteklemektedir. Paşa, millî değerlere bağlı bir eğitim-öğretim düşünürken bunun esaslarını dört prensipte belirlemeye çalışır. Bunlar: Fonksiyonel, düşünceli, başarıcı, yaratıcı, yaraştırıcı, hamata, tutumlu, lüksten kaçar, aile kurmaya hevesli; vatanını ve vatandaşını seven aydınlar yani ideal insanlar yetiştirmek; ikinci olarak halkı eğitmek, bilgilendirmek ve insanca yaşamayı öğretmek; kızların eğitimine özel bir önem vermek ve onların bilgili, tutumlu ve aile sever olmalarını sağlamak ve son olarak her türlü müessesenin kuruluşu esnasında halkla bütünleşmek ve halkın durumunu göz önünde bulundurmak.³¹

Eğitimi, milî ve manevî değerlere bağlılık olarak gördüğünü anladığımız K. Karabekir; eğitimi, duygusal plânda ele alırken bunu milletin ve memleketin mevcut durumunu göz önünde bulundurarak anlamaya çalışmış ve anlatmıştır. Doğu Anadolu'da başlatmış olduğu eğitim faaliyetleri için kaleme almış olduğu çocuk terbiyesi ile ilgili "Öğütlerim" isimli kitabında, terbiyeyi, çocukta "baş terbiyesi", "beden terbiyesi" ve "organ terbiyesi" olmak üzere üç kısımda ele almakta ve üzerinde durmaktadır. Baş terbiyesinden, insanı ilim ve irfan sahibi yapan, bunun yanında Allah'a yaklaştıran bilgiyi anlar. Beden eğitiminden ise, günlük yapılan hareketlerde vücudun atıl vaziyette kalmasının önlenmesi düşünülmektedir. Diğer organlarla ilgili terbiyeden ise duyu organlarının eğitilmesi, bunların faziletlere yönlendirilmesi ve böylece meydana gelecek bir davranış değişikliği anlaşılmaktadır.³² Bir başka ifade ile eğitim "ruh, dimağ ve vücut" terbiyesi olarak anladığını ifade eder.

Bilindiği gibi eğitim-öğretimdeki düalizmin ortaya çıkış tarihi XVIII. yüzyılın sonlarına kadar geri götürülebilir. Medreselerin fonksiyonunu kaybetmesi, yapılan faaliyetin ilme ve bilgiye değil bu alanda çalışmayanlara hizmet eder hale gelmesi sonucu yapılan yenileşme hareketleri, medresenin karşısına mektebi çıkarmıştı. Ancak birliğin sağlanamaması ve hizmetin verilememesi bilginin tabana yayılamamasını ortaya çıkardığı gibi yukarıda da temas ettiğimiz üzere farklı iki zihniyetin oluşmasına sebep olmuştur.³³ İşte bu ve buna benzer endişeleri göz önünde bulunduran ve insanın üç yönünü ele alan bir eğitim-öğretim hareketinin

31 Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 176-177.

32 Bk. K. Karabekir, *Öğütlerim*, s. 12.

33 Bu konuda geniş bilgi için bk. A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 188-203; B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 84-86; N. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 250-251.

pratikte başarılı olabilmesi için, sadece yenilik değil aynı zamanda birlik ve beraberliğe de sahip olması gerektiği üzerinde duran K. Karabekir, "bu vatana ayrı ayrı, içi boş, içi çok dolu, çürük ve sağlam, karma karışık bir harçla, taban tabana zıt bir terbiye ile, bir türlü yekdiğerine ekleyemeyeceğimiz yarım ilimler ile mi yapacağız? Görüyoruz, maarifte vahdede (birliğe) ne büyük bir lüzum var ve biz el'an bu vahdet meselesi üzerinde toplanmış değiliz, bu noktada çok, pekçok durmak ve düşünmek lâzım" ³⁴, demektedir.

Eğitimin bugün örgün ve yaygın olarak yapıldığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Z. Gökalp buna benzer bir ayrımı "yaygın terbiye" ve "organize terbiye" şeklinde yapmaktadır. Birinci tip eğitimi kültürel hayatı kazandıran yol olarak, ikinci şeklin ise; önceden tespit edilen bir gayeyi gerçekleştirmek üzere belirli metotlarla belirli bilgilerin ebeveyn, okul ve mürebbiler eliyle kazandırılması olarak anlarken; birinci yol milletin canlı vicdanını naklettiği halde ikinci yolun önceki neslin cansız eserlerini aktardığını belirtir. Bazı milletlerde her iki eğitim anlayışının birbirine yaklaştığını bazılarında ise bunun ayrıldığını, böyle bir durumda ise kültür ve medeniyetin birbirine uyumunun sağlanamayacağı ilâve etmektedir. ³⁵

Buna benzer bir düşünceyi K. Karabekir'in düşünceleri arasında da görmek mümkündür. Yukarıda da belirtildiği üzere O, halkla aydınlar arasındaki ayrılığı kaldırmanın ancak eğitim yoluyla mümkün olabileceğini düşünürken bunun yolunun da halkın kabul etmiş olduğu ve yaşattığı kültürel bağlara yönelmekle mümkün olabileceğini düşünmektedir. Gelişmiş ülkelerin en küçük kasabasında dahi oranın en zarif ve cazibeli üç binası o kasabanın esasını teşkil etmiştir. Mabet, mektep, ibret yeri (sanat icra yerleri) derken, bazılarının bizde bunlardan bir kısmını kötü olarak yansıtmaya çabaları ahlâkımızı bozmaktan ve halkın bunlara karşı nefretini artırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Ayrıca bir taraftan tarihsel köklere bağlı olan ve diğer taraftan halkın arasında yaşayan İslâm'ın temel prensiplerinin zamanla alışkanlık haline geldiğini belirtirken, bu değerlere önem vermenin beşikten mezara kadar ilim emreden sevgili Peygamberimizin ruhunu da şâd edeceğini belirtmesi, yukarıda ifade ettiğimiz uyumu da sağlayacağı kanaatini taşıdığını ortaya çıkarmaktadır. ³⁶

34 K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 183; ayrıca bk. A.g.e., s. 178-181.

35 Bk. Z. Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, s. 321-326.

36 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 192-193.

Diğer taraftan çocuklar için kaleme almış olduğu "Öğütlerim" isimli kitabında millî ve dinî prensiplerden faydalanan Paşa bu prensiplerin zaten halkın arasında yaşadığını söylemesi gibi ifadeler yukarıdaki düşünceleri kuvvetlendirmektedir.³⁷ Özellikle bu kitabın baş tarafına çocuklar için kaleme almış olduğu iki şiir bu ifadelerin en tipik örneğini teşkil etmektedir.³⁸

İnsan denilen varlığı anlamada ortaya çıkan düşüncelerin başında aklın mutlak egemenliğini savunan ekol gelir. Böyle bir fikir Antikçağ'dan Ortaçağ'ın sonlarına kadar Doğu ve Batı dünyasında hâkim olmuştur. Hem tabiatı hem de tabiat ötesini anlamada yeter kabul edilen akıl, insan ruhunun derinliklerinde bulunan insana has bir özellik olarak kabul edilirken, eğitim burada yaratıcı ve faal bir rol oynamaktan daha çok yardımcı bir rol oynamaktadır. Böyle bir düşünce İslâm dünyasında farklı bir şekilde yorumlanmasına rağmen aklın insan eğitimi için yeter bir güç olduğu inancı uzun yıllar sarsılmamıştır.³⁹ Neticede böyle bir faaliyetin "skolastik" diye adlandırıldığı, dış dünyadan kopuk âdeta kapalı bir havza ortaya çıkardığı kendini yenileyemediği genel hükmü kabul edilebilir.

K. Karabekir yazılarının birçok yerinde senelerdir yapılan teorik eğitimden şikâyet etmektedir. Bu uğurda harcanan zamanın boşa gittiğine, kalkınmayı da sağlayamadığımız gibi bir sonuca ulaştığına dikkat çekmektedir. "Yapılan tahsil ekseri yerlerde muhakeme ve mukayese ile, amelî ve tatbikî olmadığından dolayı ezberlenmiş bir yığın malûmattan ibaret kalıyor"⁴⁰ şeklindeki düşüncelerini kaleme alırken okulda verilen eğitimde erkek çocukların yapmış olduğu el işlerinin yanında mukavva,

37 Bk. K. Karabekir, *Öğütlerim*, s. 22-23, 27, 32 ve diğerleri

38 *Sabah Duası*

Sabah oldu kâinat
Nurun ile uyandı
Kudretinle İlahî!
Bütün hayat uyandı.

Huzuruna dizindik
Veriyoruz şu andı
Vazifemi yapmadan
Yemek yemem ve yatmam

Sen de bize kuvvet ver!
Çalışmaya kuvvet ver!
Varlığımız Senin dir
Bizi her gün sevindir.

Akşam Duası

Bugün dahi mektepte
Biz bir çok şey belledik
İdmar, türkü oyunla
Vücutları besledik

Bol saf hava, bol güneş
Yüzümüze kan verdi
Karnımızı doyurduk
Bu da bize can verdi

Geldi yatmak zamanı
Rahatlık ver ey Tanrı
Artık uyku gözlerimiz
Nurlu sabah özlerez.

Kâzım Karabekir, *Öğütlerim*, Giriş.

39 Bk. H.Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi*, s. 8-15.

40 K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 194.

kum, çamur, tahta, teneke ve demir işlerinin girmemesinden ve beden eğitimine gerekli önemin verilmemesinden sadece sıra üzerinde okuma yazma ile ve cansız idmanlarla günün geçirildiğinden Allah'ın vermiş olduğu kabiliyetlerin geliştirilemediği, öğrencilerin de uyuşuk bir şekilde kaldığı görüşünü ileri sürmektedir.⁴¹

Çocuk davasında gösteriştten ziyade memleketin ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği üzerinde duran K. Karabekir, ülkede "iş zihniyeti"nin hâkim olması üzerinde dururken, Türk gençliği denince sınırlı bir alanda yaşayan, sınırlı bilgiler elde eden bir kesimin değil bütün kadroları ile Türk gençliğinin düşünülmesini ister.⁴² Bu düşünceleri destekleyen veya aynı zihniyeti yansıtan, dönemin Maarif Bakanlarından H. Suphi "Maarifimizin ruhu milliyet, istikâmeti Garp, hedefi millî iktisattır" ifadelerini kullanırken "mektep bir iş evidir, esnaf ocağıdır. Mektep, meslek tahsiline yarar"⁴³ diye eklemektedir. Böyle bir hareket noktası elbette ki ülkenin içinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurularak ifade edilmektedir.

Eğitim ve Çocuk

"Her şey eşyanın Hâlikı elinden çıkarken iyidir, her şey insanın elinde tereddi eder".⁴⁴ Emile yazarı J. J. Rousseau eserine bu sözlerle başlıyor. Burada "her şey"den maksat çocuktur. Onu bedbaht edecek olan da, onu hayata bağlayacak olan da insandır veya insanın çocuğa yaklaşım tarzıdır. "Çocukluk insan gerçeğinin en önemli safhasıdır. İnsanlığın bütün gücü ve tohumu onda yaşamaktadır. Çocuğu tanımak, tarihi, medeniyeti, kültürü tanımak kadar güçtür diyen H.Z. Ülken, eğitimi de çocuğun yetişmesi olarak kabul eder".⁴⁵ Her varlığın kendine göre bir bakım tarzı vardır. İnsanın yetişmesini sağlayan, ona bazı bilgileri aktaran, ömür boyu hayatını yönlendirme beceri ve kabiliyetini kazandıran ve her şeyden önemlisi insanı diğer canlı türlerinden ayıran eğitim ve öğretim faaliyetidir, denilebilir.

Çocuk ve çocukluk üzerinde yapılan araştırmalar her iki kavramı da salt bir biçimde açıklayamamaktadır.⁴⁶ Gerçi yıl ve yaşa göre yapılan bir takım

41 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 194.

42 K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 359.

43 Aktaran; M. Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s. 17.

44 J.J. Rousseau, *Emile*, s. 2.

45 H.Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi*, s. 1.

46 Bk. A. Yörükoğlu, *Aile ve Çocuk*, s. 13 ve dev.

sınırlamalar hukuksal ve eğitim açısından bazı kolaylıklar sağlıyorsa da zaman zaman onu anlamaya yönelik bir çözüm de olamamaktadır. Çünkü her çocuğun biyolojik ve psikolojik yapısı farklı şekilde gelişme göstermektedir. Ancak bütün bu belirsizliklere rağmen Kant'ın ifadesiyle "insan, terbiyenin meydana getirdiğinden başka bir şey değildir" ⁴⁷ düşüncesine uygun olarak çocuk için eğitimin zorunluluğu fikrine katılmak mümkündür.

Eğitimde çocuktan başlamanın gerektiği konusunda J. Dewey'in 'çocuğun etrafında her şey her vasıta dönecektir. Esas olan çocuktur' düşüncelerine temas eden K. Karabekir devamla "her vasıtayı çocuk etrafında döndürmek ve onu hayata amelî olarak atabilmek için ve hayatta, tatbikatta olabilecek olan her vasıtayı onun eline vermek ve âdeta iptidaî tahsilinden çıkarken çocuğun biraz ellerini nasır tutturmak ve o suretle kafasına cilâ vermek bizim için en lâzımlı bir terbiye istikametidir" ⁴⁸, demektedir. Bu düşünceleri ile teorik eğitimle pratik eğitimi birleştirdiğini düşünen Paşa, çocuk için pratik eğitimden elleri nasır tutmayı anlamakta olduğu görülmektedir. Bu düşünce ilk etapta kabul edilebilir gibi görünmese de yaparak-yaşayarak bir öğretime yer vermesi bakımından önemlidir.

Böyle bir gayeyi gerçekleştirmek için öncelikle ülkede mevcut olan öğretim metotlarını tenkit ile işe başlayan K. Karabekir, ezbere dayalı bir öğretim yerine çocuklarda duygunun, daha büyüklerde ise akıl yürütme ve karşılaştırma gücünün geliştirilmeye çalışılmasının uygun olacağına böylece hem hafızanın tahripten korunacağını hem de beden eğitimine gerekli özenin gösterilmesiyle ruhun, zihnin ve vücudun birlikte korunacağı kanaatini taşımaktadır. ⁴⁹ Çocuklarda geniş bir bilgiye gerek olmadığını, bilâkis onların bu dönemde sadece aklî kabiliyetlerinin geliştirilmeye ihtiyaçları olduğunu dile getiren K. Karabekir devamla, çocukların aklî melekelerinin olayları izahı, eserden müessire (tesir edene) geçiş, bu geçişin sürati, nitelik ve niceliklerin takdiri konularında düşünce ve muhakemeye alıştırmaları gerektiğini de ilâve etmektedir. ⁵⁰ Bu konuda ortaya konulan düşünceler; eğitimin gayesi, "kendi kendine harekete geçme, kendi kendini

47 Aktaran; B.Z. Egemen, **Terbiye İliminin Problemleri**, s. 59.

48 K. Karabekir, **Çocuk Davamız**, s. 289.

49 Bk. K. Karabekir, **A.g.e.**, s. 195.

50 Bk. K. Karabekir, **A.g.e.**, s. 11.

eleştirme ve kendiliğinden güçlü, yaratıcı ve akıllıca fonksiyon gösteren, kendi kendine gelişen bir zihin teminidir" ⁵¹ diyen idealist bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır denilebilir.

Bütün bunlara rağmen çocuk eğitiminde, her türlü bilgi ve becerinin çocuklardan beklenmesi veya onların böyle bir faaliyet içine girmelerinin istenmesi mümkün değildir. Böyle bir eylemin içerisinde yer alabilme, çocuk açısından belli bir psikolojik olgunluğa ulaşabilmeyi gerektirdiği gibi zihin yetenekleri bakımından, çocuğun yapısına uygun bir öğrenme ve kavrayış düzeyine erişmiş olması ilk şart olarak kabul edilebilir. ⁵² Bu anlamda K. Karabekir de çocuklara pratikte bazı araç ve gereçlerin gösterilebileceğini belirtmesine karşılık, "çocuk neyi yapabilirse onu kendisi yapar" derken hem bu yaş ile ilgili duruma dikkat çekmekte hem de bazı alışkanlıkların yine de bu yaşlarda kazanılabileceği görüşünü tekrarlarlarken, duygusal dünyaların geliştirilebilmesi için onlara millî-tarihî olayların anlatılmasını ve davranış değişikliği yapacak olan "adâb-ı muâşeret" metotlarının anlayacakları bir şekilde, pratik olarak anlatılmasının faydalı olduğunu ifade etmektedir. ⁵³

Teorik bir eğitim anlayışını dile getirmekle beraber çocukların zihinlerinin gereksiz birtakım bilgilerle meşgul edilmemesi ve ezberletilmemesi gerektiğini belirten K. Karabekir, millî ve manevî değerlere çocuk eğitiminde yer verilmesini istemekte, böylece onların ahlâkî yapılarının da korunmuş olacağını belirtirken ⁵⁴, bu yaşlarda çocukların duygu dünyalarının geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. ⁵⁵ Bunun metodunu ise; başlangıçta semboller, armalar ve rozetler ile slogan haline getirilmiş olan ve insanların ruhlarına hitap eden cümleler olarak anlamaktadır. Bunun için O, şu ifadeleri kullanır: "Her topluluk, etrafında toplandığı esasların remizlerinden bir arma yapar ve toplandığı yere asar ve bunun küçük bir örneğini de göğsünde, kolunda veya yakasında rozet olarak taşır. Millet camiaları da daha büyük miyasta olmak üzere arması,

51 C. Alkan, *Eğitim Felsefesi*, s. 23.

52 A. Yörüköğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s. 78-79; Eğitim yaşları konusunda daha geniş bilgi için bk. H.Z. Ülken, *Eğitim Felsefesi*, s. 157-204.

53 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 16-17; "Öğütlerim" isimli eser münhasıran bu prensipleri çocuklara öğretmek ve onları hem toplumsal hayata adapte edebilmek hem de çocukları katılacakları eğitim faaliyetinde başarılı kılabilmek endişesiyle yazılmıştır.

54 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 205.

55 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 29.

bayrağı, millî renkli rozetleriyle birbirinden ayırt edilmiştir. Her milletinki kendi mensuplarınca sevilir, saygılanır, mukaddes varlıklarından sayılır."⁵⁶ Bütün bu görüşler eğitime idealist bir açıdan yaklaşan ve duygusal yöne ağırlık veren Ziya Gökalp'in eğitim anlayışını hatırlatırken⁵⁷, duygusal yönün sembollerle kuvvetlendirilmesi hususunda ise; yine O'nun, terbiye edici olan okul değil, millî çevredir. Millî buhranların olmadığı dönemlerde onların yerini tutacak olan millî bayramlar ve ideale ait işaret ve prensiplerde devam edebilir. Bu gibi millî sembollerin terbiye edici tesirleri önemlidir" ⁵⁸ görüşleri ile uyuşmaktadır.

Genel eğitim sistemleri içerisinde en çok tartışılan konulardan birisi hiç şüphesiz ki değerlerin verilir verilmemesi veya değerlere uygun bir eğitimin yapılıp, yapılmamasıdır, denilebilir. Tanzimat'tan bugüne kadar geçen süre içerisinde uygulama imkânı bulan eğitim anlayışımıza baktığımızda aynı tartışmayı görmek mümkündür. Bazen öğretim yoluyla verilecek olan bilginin bu bilgiyi alan çocukta bir davranış değişikliği meydana getireceği ve ayrıca bir değer eğitiminin gereksiz olduğu kabul edilirken, bazen de Mehmet Akif'in "Şimdi Asım, bana müfrit de, ne dersin de / Marifetten de cüdâ, Şark o faziletten de" mısralarında belirtildiği gibi değerlerin marifet yani bilgi ile birlikte verilmesi gerektiğini düşünenlerin de olduğu görülmektedir. ⁵⁹

"Değerlerin öğretilirliği ve değerlerin hem benimsenmesi hem de benimsetilmesi konusu bir taraftan felsefe tarihinde diğer taraftan eğitim tarihinde tartışılırken, bu problemin kendisinin ilk defa Sokrates tarafından ele alındığı bilinmektedir. O, bilginin fazilet olduğunu ifade ederken, bunun öğretililebileceğini de düşünmektedir. Ancak modern düşünce, pozitivist zihniyetin bir devamı olarak bu görüşü, değer hükümlerini kognitif yapıda görmediği için kabul etmemiştir", ⁶⁰ denilebilir.

Eğitimi çoğu zaman yeni bir kültür yaratmak veya insan denilen varlığın yeni bir kültür ortamına girmesini sağlamak olarak kabul edersek, ülkemizde olduğu gibi çok hızlı bir şekilde kültürel yapısı değişikliğe uğ-

56 K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 171, 29.

57 Krş. C. Alkan, *Eğitim Felsefesi*, s. 60-61.

58 Bk. Ziya Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, s. 49.

59 Krş. M.S. Aydın, *İnsan Yetiştirme Modelimiz ve Değer Eğitimi*, s. 253.

60 M.S. Aydın, *İnsan Yetiştirme Modelimiz ve Değer Eğitimi*, s. 253.

rayan toplumlarda bu varlığa hangi değerler verilecektir? M. Aydın bu konuda, "bizim maarif tarihimiz, ahlâkın, dinin ve sanatın ilim (klasik şti-mullü manasıyla) olduğu inancının ağır bastığı tarihtir" ⁶¹, ifadelerini kullanırken değerlerin bu kavramlar içerisinde yer aldığını düşünür. Buna rağmen bugüne kadar mevcut eğitim faaliyeti içerisinde değerlerin yerince verilmediği kanaatine katılmak mümkündür.

Milletimizin benliğine işlemiş olan ve eski zamanlardan beri var olan gelen güzel âdetlerimize dikkat çeken ⁶² K. Karabekir, çocukların eğitiminde yer verilmesi gereken hatta milletin bütün fertlerinin hayatına uygulanması konusunda ısrarla durduğu ve bunu çok önemli bulduğunu söylediği faziletler hakkında; çocukların "ruhlarına sindirilmesi lâzım gelen esaslar arasında bir milletin tereddisini ve harabisini mucip olan düşmanları ve bunlara karşı mücehhez olmaklığımız lâzım gelen vasıfları çok mühim bulmuştum" ifadelerini kullanmaktadır. "Çocukların ve gençlerin bilmesi lâzım gelen" diyerek korunulması gereken düşmanları ve sahip olunması gereken özellikleri sıralamaktadır. Burada bilinmesi gerekenlerden kasıt toplumsal hayatta geleneksel olarak yaşatılan değil, aksine öğretim yoluyla verilen bilgi ve eğitim yoluyla bunların davranış olarak kazandırılması istenmektedir, denilebilir.

Esasen, toplumun temel değerlerini eğitim ve öğretim yoluyla yeni nesillere aktarma, eğitimin temel amaçlarından olduğu gibi bu değerleri, toplumun değişen şartları karşısında yeniden ele almak, üzerinde düşünmek ve ortaya çıkacak olan problemleri önlemek eğitim düşüncesinin de görevleri arasındadır ⁶³, denilebilir. İşte bu maksatla olsa gerek K. Karabekir, çocuk ve gençlerin kaçınılmaları gereken hususları beş maddede toplarken, bunların söz ve yazı ile bazen de fiilen insana musallat olduklarını ifade etmektedir. Bu kötülükler ise; ahlakî, sıhhî, iktisadî, içtimaî ve siyasî düşmanlar olarak kabul edilirken bu düşmanlara karşı kazanılacak konular da; selabetli olmak, sağlam olmak, samimî olmak, sadık olmak ve sabırlı olmak şeklinde sıralanmıştır. Çocukluk çağındaki bu erdemlerin gençlik döneminde; fazilete, düşünce sahibi olmaya, teşebbüs gücüne, feragat ve fedakârlık gibi erdemlere dönüşeceğini ifade ederken, bu erdemlerle ilgili olarak, Türk milleti hürriyet ve istiklâlini bu niteliklere sahip olduğu için

61 M.S. Aydın, a.g.e., s. 253.

62 Bk. Kâzım Karabekir, *Öğütlerim*, s. 22, 25; *Çocuk Davamız*, s. 171.

63 Bk. N. Fidan, M. Erden; *Eğitim Bilimine Giriş*, s. 57.

kazanmıştır, düşüncesini de vurgulamaktadır. ⁶⁴

Değerlerin eğitimde yer almasını çocuklara ve gençlere öğretilmesini isteyen K. Karabekir'in, bu düşüncelerini Batı'daki eğitimle ilgili gelişmelerden söz ederek kuvvetlendirme yoluna gittiğini görmekteyiz. O, milletin fertlerinde ve bilhassa okul eğitimi yoluyla çocuklarda müşterek bir ruh yaratmak, müşterek duygu uyandırmak ve müşterek menfaat uyandırmak... müşterek duygunun gönül rızası olmaksızın iktidar mevkii ile yahut kanunlarla hiçbir şey yapılamayacağı XIX. asırda her millet tarafından anlaşıldıktan sonra "telkin ve ikna" ile vatandaşları bir hedefe yönlendirmek...⁶⁵, Paşa'nın bu düşünceleri, idealist bir düşüncenin ürünü olan "entellektüel disiplin, ahlâkî karakter, kültürel konservatizm ve millî varlığın devamı için eğitim" ⁶⁶ gibi fikirlere paralel tarzda gelişirken, telkin ve ikna metotları da, Kant'ın "üzerinde uygulanan zorlamanın onu kendi özgürlüğünü kullanmaya götüreceği, çocuğa kanıtlanmalıdır" ⁶⁷, düşüncesine uygundur, denilebilir.

Eğitimin, anlam ve gaye itibarıyla farklılıklar gösterdiği kabul edilebilir. "Ayrılıkların temel sebepleri insana ve kâinata bakışımızda yatar. Bir başka açıdan da bu farklılık, hakikat olarak kabul ettiğimiz değerlere dayanır" ⁶⁸. Bu cümlede olduğu gibi değerler söz konusu olduğu zaman akla ilk gelen varlık insan olmaktadır. Ancak insan olarak nitelenen varlığın bilimsel yollarla bugüne kadar kesin, belirlenmiş bir tarifinin yapılamadığı dikkate alınır, onun davranışlarının da determinist bir yaklaşımla önceden belirlenemeyeceği düşünülebilir. Ancak değer konusunun da bilimsel bilgiler gibi bir objektivitesinden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca böyle bir temeli bulmak, "iyi ve kötü konusunda herkesin kabul edebileceği esaslar bulmak" ⁶⁹ anlamına gelir ki şimdilik böyle bir birliktelik görünmemektedir.

Kültür tarihmize baktığımızda, marifet-fazilet, talim-terbiye, eğitim-öğretim gibi kavramlar daima birbirini takip eder hatta tamamlar gibi yan yana kullanılmışlardır. Gerçi eğitimin temel çizgilerini, eğitimi yön-

64 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 171-172.

65 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 277.

66 C. Alkan, *Eğitim Felsefesi*, s. 32.

67 O. Reboul, *Eğitim Felsefesi*, s. 81.

68 N. Tozlu, *Eğitim Sistemimizin İnsan Anlayışı*, s. 164.

69 E. Güngör, *Değerler Psikolojisi*, s. 18.

lendiren siyasal ve toplumsal kurumların oluşturduğu ya da yönlendirdiği genellikle kabul edilir.⁷⁰ Burada amaç iyi ile kötü arasında bir seçim yapabilecek insanı yetiştirmek veya genel olarak iyi davranışlara sahip fertler yetiştirmektir. Bu maksatla K. Karabekir toplumu kurtarabilmenin yolu olarak ahlâkî mücadeleyi şart koşarken, bu bozulmanın sebebi olarak genellikle harici güçlerin ülke içinde ahlâkı bozmaya yönelik uyguladıkları bir oyun olarak görür. Böyle bir oyuna karşı koyabilmenin, toplumsal bozulmanın önüne geçebilmenin yolunu ise, öncelikle aileyi kalkındırmak şeklinde düşünürken bunu başaramadığımız sürece bozulmanın önlenemeyeceğini de kabul eder.⁷¹

Ayrıca çocukların ve gençlerin hatta toplumun eğitilmesi, iyi ve güzel davranışlar kazandırılmasında onun müracaat kaynağı dinî ve millî kaynaktan gelen değerler ve fazilet hisleridir, denilebilir. Çünkü çocuklar için yazmış olduğu "Öğütlerim" isimli kitabının birçok yerinde, davranışları kontrol aracı olarak vicdandan, mukaddes değerlere bağlılıktan ve halkın arasında geçerli olan ve İslâm ile çatışmayan atasözlerinden faydalanmakta ve bunların birer prensip olarak kabul edilmesini ve uygulanmasını istemektedir.⁷²

Program, Okul ve Muhteva Hakkındaki Düşünceleri

Dünyadaki toplumsal gelişmelerin son zamanlarda çok hızlı bir şekilde aşama kaydettiği dikkat çekmektedir. Bu yapısal gelişmelerin temelleri araştırıldığında karşımıza Aydınlanma hareketiyle birlikte ortaya çıkan değişimler çıkmaktadır. Bilimsel gelişmeler ve uzmanlaşan alanlar, ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik değişimler ve bunların sonucunda artan toplumsal ihtiyaçların hızlı ve sistemli bir şekilde karşılanabilmesi zorunluluğunu gösterirken, bunun en kolay ve pratik yönünün programlanan bir hayat ile başarılabileceği kanaatini beraberinde getirmiştir, denilebilir. Her ne kadar eğitim alanındaki gelişme ve değişimler hızlı bir şekilde ortaya çıkmıyorsa da yine de toplumsal dinamizmin gereklerini yerine getirmek üzere yeniliklere ayak uydurabilecek tarzda programlanması gerektiğini hissettirmektedir.⁷³

70 Krş. B. Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, s. 38-39.

71 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 339-340.

72 Bk. K. Karabekir, *Öğütlerim*, s. 25, 27, 32, 51.

73 Krş. F. Varış, *Program Geliştirme*, s. 25-26.

Program; genel anlamda, yapılması düşünülen bir işin belirlenen hedefe ulaşmasında, bölümler ve bu bölümler arasındaki yapılaş sırasını, zamanını ve gerçekleşme aşamasında uyulması gereken hususları gösteren bir tasarı olarak ifade edilebilir. ⁷⁴ Bu anlamda büyük bir kitleyi ilgilendiren eğitim faaliyetlerinin ise gelişi güzel bir şekilde yapılması mümkün olmadığı gibi boşa harcanan zaman ve emek olarak ortaya çıkacaktır. Eğitim için programı, "öğrenci davranışlarının istenen yönde oluşturulması için yapılan etraflı planlama süreci" ⁷⁵ olarak belirlemek mümkündür. Eğitim yoluyla programlı bir hayat anlayışı hem toplum ihtiyaçlarını hem de bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada faydalı olacak, "genç kuşakların başarıya dayalı bir fırsat eşitliğinden yararlanmak suretiyle, en uygun statü ve rollere hazırlanmalarını" ⁷⁶ da sağlayacaktır. Diğer taraftan eğitimin "genel ve özel amaçları" da yine daha önceden hazırlanacak olan bu programlarla başarıyla gerçekleştirilebilecektir.

Bütün bu endişeleri dile getirmeye çalışan K. Karabekir, yapılacak reformların başarıya ulaşabilmesi için modern ve esaslı bir programa ihtiyaç olduğuna dikkat çekerken, böyle bir programın ancak işinin ehli olan uzman kişilerce yapılması gerektiğini ve kişiler arasında meydana gelecek küçük değişimlerin bu faaliyeti etkilememesi kanaatini taşır. O, düşüncelerini şu cümlelerle açıklamaktadır: "Selabetli, sebatlı, cesur ve müteşebbis, intizamlı ve tasarrufu bilir ve bir emel sahibi gençler yetiştirmek için yeni programımız o kadar ince tetkik ve tefekkürlerin mahsulü ve tamamen selahiyettar mesainin muhassalası olmalıdır ki faaliyetimizi şahsî kanaat ve kararlar durdurmasın; esaslı bir surette tayin edilecek maarif vec-hemiz eşhas arasında tebeddüllerden katıyyen müteessir olmasın ve uzun bir istikbâl için terakkiyat ile birlikte, takibe rehber tutulsun". ⁷⁷

Bugün eğitim sistemimizin meseleleri arasında ilk sırayı alanlar, daha çok plân ve programlarla ilgili olanlardır, diyebiliriz. Elbette uygulamadan kaynaklanan ve yeni model olarak kabul edilen projelerden doğan aksaklıklar da olmakla birlikte uygulanmakta olan programların kısa süreli olması sık sık plân ve program değiştirilmesi eğitimdeki başarısızlıkları ortaya çıkarırken, toplumsal ve bireysel açıdan beklentileri karşılayamadığı gibi rahatsızlıkları da artırmaktadır. ⁷⁸

74 Krş. S. Büyükkaragöz, C. Çivi; *Genel Öğretim Metotları*, s. 183.

75 F. Varış, A.g.e., s. 18.

76 F. Varış, A.g.e., s. 26.

77 K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 200.

78 Bk. A. Özer, *Eğitim Sistemindeki Temel Sorunlar*, s. 45 ve dev.; S. Ertürk, *Türkiye'deki Bazı Eğitim Sorunları*, s. 40-45.

Genel anlamda hayatın aydınlandığını, gelişmelerin yakından takip edilmeye başlandığını, dolayısıyla takip edilmesi gereken metotların da anlaşıldığını düşünen Paşa, alınacak metotların uzun vadeli olarak uygulanması gerektiğini vurgularken, tecrübe edilmemiş programların alınmaması ve uygulanmamasını isterken, ülkenin şartlarını göz önünde bulundurduğu için uygulanacak programın bir istikrar programı olması gerektiğini belirtmekte ve uygulayıcıların da çok sık değiştirilmemesi konusunda ikazlarda bulunmaktadır. Eğer böyle bir yol takip edilirse gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmanın zor olmayacağını da ilâve etmektedir.⁷⁹

Cumhuriyet'in henüz ilân edilmediği dönemde maarif programları hazırlanırken O'na göre şu konular dikkate alınmalıdır:

1. Programdan yalnız okunan dersler değil okul binasından başlayarak öğretim metotları, araçları, tavır ve hareket, mükâfat ve disiplin yönetmelikleri ve hatta öğretmen ve öğrencinin kıyafetleri anlaşılmalıdır.

2. Yapılan programların gelişmiş ülkelerden faydalanılarak hazırlanması.

3. Öğretimdeki gaye ve eksikliklerine göre uzmanlarca yapılacak tespitler resmî program haline getirilmelidir.

4. Eğitim ve okul ile ilgili olarak yazılmış olan eserler toplanarak ilerlemeler takip edilmeli ve halka duyurulmalıdır.⁸⁰

Bu şekildeki bir program tasarısı günü içerisindeki şartlar doğrultusunda kabul edilebilir. Ancak K. Karabekir'in eğitim faaliyetinde oldukça sık üzerinde durduğu konulardan biri duygu ve değer meselesidir. Bu belirleme doğrultusunda yukarıdaki program tasarısına bakıldığında çok değer verilerek incelenen bir meselenin burada ele alınmadığı görülmektedir. Ayrıca eğitimde bilgi ve beceri boyutunun yanında duygu ve değer boyutu ele alınıyor veya üzerinde düşünülüyorsa, başka ülkelerin programlarından faydalanırken bu konunun biraz daha ciddi bir şekilde incelenmesinin daha doğru olacağı kanaati dile getirilebilir. Bir diğer yön

79 Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 286, 180.

80 Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 200-201.

ise; bugünkü çağdaş eğitim teorileri karşısında yukarıdaki program tasarılarından bir kısmı belki geçersiz hale gelmiş olabilir. Fakat o günün şartları dikkate alınacak olursa, bunların en azından o günün eğitimindeki gelişmeleri yakından takip eden bir düşünce şekli olarak kabul edilmesi mümkündür.

Belirlenen programların hedeflerine ulaşabilmesi için öncelikle yetişmiş, nitelikli insan gücüne ihtiyaç olduğu bir gerçektir. ⁸¹ Bugün dahi bunun başarılabilmesini söylemek oldukça zor görünmektedir. Kaldı ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında nitelikli insan gücünün diğer bir ifadeyle öğretmen sayısının yeterli olduğunu söylemek oldukça zordur.

K. Karabekir de bunun farkında olduğu için, "maarifimiz için düşünülecek meseleler arasında bilhassa ziraat, sanayi, ticaret ve fen mektepleri için programımıza uygun gelecek uzmanların çağırılması ve ciddi bir kontrole tâbi tutulmak şartıyla Batı'ya öğrenci gönderilmesini" ⁸² istemektedir.

Köye yönelik eğitim faaliyetlerinde, yeni yetişen genç öğretmenlerin başarısızlıklarına dikkat çeken Paşa, bunun sebepleri arasında köy hayatını tanımamayı ve oraya uyum sağlayamamayı gösterirken ⁸³, bunu ortadan kaldırmanın şartı olarak öğretmen okullarından mezun olan yeni adayların kurulacak belli merkezlerde en az bir yıl olmak üzere tedris tatbikatı (öğretim uygulaması) yapmalarının faydalı olacağı kanaatini belirtmektedir. ⁸⁴ Doğru bilgilerin aktarılması ve çocukların eğitilmesinde aktif rol oynayan öğretmenlerin ekonomik yönden tatmin olmaları, eğitim-öğretim faaliyeti esnasında bunları düşünmemeleri gerektiğini belirtmesi ⁸⁵, bugün de aynı konunun çeşitli mekânlarda ve farklı kişiler hatta eğitimi yönlendiren yetkililer tarafından oldukça sık gündeme getirilmesi bakımından oldukça ilgi çekicidir.

Programların uygulanması ve öğretmenlerin mesleğe adaptasyonu konusunda düşüncelerine temas ettiğimiz Karabekir, çocuk eğitiminde bütün

81 Bk. S. Ertürk, *A.g.e.*, s. 43-44.

82 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 201-202.

83 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 190.

84 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 203.

85 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 205.

hayatı boyunca hiç fedakârlık yapmadığı bir konu vardır ki, bu da çocuklar için beden eğitimidir. Bu faaliyeti hem bir eğitim vasıtası olarak hem de bir ders olarak düşünmektedir. ⁸⁶ O, bu dersi sadece haftanın belirli saatlerinde yapılan bir yasak savma olarak değil, aksine zaman zaman açık arazide yapılacak bir faaliyet olarak anlamaktadır. Bu şekilde uygulanacak bir beden eğitimi, ona göre gençleri her zaman zinde bir halde tutacak, hantallıktan kurtaracaktır. Çünkü ülkenin her zaman bu şekilde yetişen gençler ordusuna ihtiyacı vardır. Hatta o, yapmış olduğu eğitimle ilgili teşebbüslerinin sonunda küçük çapta da olsa bir "çocuklar ordusu" kurma teşebbüsünde bulunmuştur. ⁸⁷ Çocuklar ordusu kurma teşebbüsünün, ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Ancak uygulanacak programların nerede ve nasıl yapılacağı ayrı bir tartışma konusudur. Modern anlamdaki okul kavramı Kurtuluş Savaşı esnasında ülkemiz için henüz varlığı tam olarak anlaşılmış ve gerçekleştirilmiş bir kurum değildir. Gerçi okulun, çoğu zaman çocuğun özgürlüğünü kısıtladığı, kişiliksiz ve pısrık yetiştirdiği ve sadece yönetmeliklere uymayı öğrettiği gibi endişeler ve okula karşı fasilalarla ortaya çıkan tepkiler varlığını hissettirse de ⁸⁸ okulun yerini dolduracak başka bir kurumun varlığından söz etmek ve ona karşı güven duymak biraz zor görünmektedir. Ayrıca kendi kültürel tarihimiz içerisinde, ilmi yaymanın en hayırlı yol olduğu... hidayeti dalâletten, hayrı şerden ayırt edebilecek olanların bunu sadece ilmin öğretildiği yer olan medreselerde alabilecekleri kabul edilmiş ⁸⁹ ve Batı'dan yüzyıllarca önce okul açma gayretlerinin olduğu ve yönetimce de desteklendiği söylenebilir.

K. Karabekir bütün çalışmalarını daha Anadolu'ya ayak basar basmaz, görevlendirildiği Erzurum ve çevresinde gerçekleştirmeye niyet etmiştir. Bunun için ilk etapta, yapmış olduğu teftişlerde Yetim Yurtları (Darü'l-Eytam) üzerinde durur. Çünkü ülkede mevcut olan duruma göre; bir tarafta çocuk eğlence programları ile gününü gün eden çocuklar, diğer tarafta ise en şakrak dönemlerini sefalet içinde yaşayan çocuklar yaşamaktadır. İs-

⁸⁶ Beden Eğitimi derslerine bağlı olarak Cumhuriyet Hükümetimiz Beden Terbiyesi Mükellefiyeti Kanunu'nun kabulünde onsekiz yıl geç kalmıştır, şeklinde şikayette bulunmaktadır. K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 19, Dipnot.

⁸⁷ Bk. K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 19, 21, 23, 257-258, 279, 288, 301.

⁸⁸ Bk. İ. İlich, *Okulsuz Toplum*, s. 5-48.

⁸⁹ Bk. Ahmet Çelebi, *İslâmda Eğitim Öğretim Tarihi*, s. 111-112.

tikbalde vatana sahip olacak çocukların nasıl kurtarılacakları hakkında düşünülmesi gerektiğini, bu çocuklara bakacak olanın ise devlet olduğunu, şayet bunlarla ilgilenilmezse her türlü rahatsızlıkların bu kanaldan ortaya çıkabileceğini, kaldı ki böyle bir faaliyetin kendisi için büyük bir zevk olacağı düşüncesi ile ⁹⁰ Paşa, buralarda bulunan yetim, ana-babalarını savışlarda kaybetmiş olan çocuklar için Doğu Anadolu'da okullar açar ⁹¹ ve buralarda çocuklara günün şartlarına uygun bir eğitim anlayışı içinde yardımcı olmaya çalışır. Bu düşünceler Gazalî'nin "Şayet çocuk, kötülüğe alıştırılır ve başı boş bırakılırsa eşkıya olup helâk olur gider. Bunun da vebali, bakmakla vazifeli kimselerle velisinin boynunadır"⁹² sözlerini hatırlatmaktadır. Bundan dolayı okulun O'nun nazarında önemi çok büyüktür. Okulun yanında "irfan müesseseleri" terimini de kullanan K. Karabekir, düşündüğü okula yardımcı olacak diğer unsurları şöyle sıralar: İbret yeri (konferans ve tiyatro salonu), müze, müzik mektebi, muhtelif kurslar (elektrikçilik, sinemacılık, fotoğrafçılık), spor kulübü (avcılık, atıcılık, binicilik, uzun yürüyüş), okuma salonları, bir gazete, sinema ve film kütüphanesi. ⁹³

Okul açılması ve yaygınlaştırılmasının yanında keyfiyete önem verilmesi konusu başlangıçtan itibaren tartışılan bir problem olarak kabul edilebilir. Çünkü her alanda olduğu gibi eğitim alanında da belli bir sayıya ulaşmadan daima niteliği düşünmek telafisi mümkün olmayan sorunlar yaratabilir, düşüncesini ileri sürenlere karşılık; okulların tesisinde kemiyet yerine keyfiyet üzerinde durulması gerektiğine dikkat çeken K. Karabekir, yaşadığı dönem içinde bunun gerçekleştirilemediğini ifade ederken ihtiyaçtan yola çıkılarak her mahallede bir okul açma yerine iyi düzenlenmiş belirli mahallelerde açılacak okulların daha yararlı olacağını belirtirken, mevcut okulların, mevki, manzara, bina içi bölümleri, öğretim metotları itibariyle oldukça geri olduğunu, bundan dolayı ders yapılacak mekânların çocukların sağlığına uygun hale getirilmesi, su, hava ve ışık açısından şartların düzeltilmesinin yanında ders esnasında çocukları yere oturt-

90 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 3.

91 K. Karabekir, Doğu Anadolu'da Mayıs 1336 tarihinden itibaren çeşitli okullar açmıştır. Bunlar: Ana Mektebi, Sanayi Gürbüzler Mektebi, Leylî Eytam İptidaî Askeri Mektebi gibi ilk açılan okullar açmış ve bunlar hakkında çeşitli yönetmelikler yapmış ve farklı meslek gruplarına göre tanzim etmiştir. Hatta burada kalkan ve eğitim-öğretim yapan çocuklar için "Öğütlerim" isimli bir kitap kaleme almıştır. Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 7-31.

92 Aktaran Ahmet Çelebi, *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi*, s. 294.

93 Bk. K. Karabekir, *A.g.e.*, s. 15.

mamak ve ayakkabı çıkartmamak gerektiğini de ilâve etmektedir.⁹⁴

Bilginin topluma hızlı ve dengeli bir şekilde yaygınlaştırılabilmesi, ce-
halete ve fakirliğe karşı mücadele edilebilmesi için "Üssü'l-Hareke" adını
verdiği merkez okullarının açılmasını isteyen K. Karabekir, her türlü öğ-
retim vasıtaları ve modern araç-gereçlerle donatılan, aynı düşünce et-
rafında birleşen öğretmenlerin atandığı, çağın gelişmiş programlarının ve
öğretim metotlarının uygulandığı ve her okulda bulunması imkânsız olan
okulun yanında irfan müesseseleri olarak adlandırdığı kuruluşların bu-
ralarda açılarak, halkın da istifadesine sunulduğu, ancak bunların sadece
ahlâk ve irfana hizmet etmesi gerektiğini belirttiği bu merkez okulları va-
sıtasıyla ülkenin hızla kalkındırılabilceğini düşünmektedir.⁹⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi, okulun yanında hem öğrenciye hem de
halka hizmet vermesini düşündüğü irfan müesseselerinin eğitimdeki öne-
mine işaret eden Paşa, her okulun bir kütüphanesinin olmasının yanında
mutlaka "seyyar kütüphaneler" in kurulmasını ister.⁹⁶ Buna ilâve olarak
memlekette her yıl mukaddes gün ve gecelere tesadüf eden bir günü "kitap
bayramı" olarak kutlamayı düşünür.⁹⁷ Kütüphanelerin yanında sanatın ve
konferansların önemine dikkat çekerken, okul için derslikler kadar ibret
yerlerinin de gerekli olduğunu, buralarda da ahlâkî, içtimâî ve tarihî soh-
betler ve oyunlarla çocukların irfanlarının daima yükseltilebileceğini ha-
tırlatır. Çünkü O'na göre Batı, okulun yanında halkı aydınlatmada bu un-
surlardan faydalanmıştır.⁹⁸

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda memleketin iş hayatı bakımından iyi
durumda olmadığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca böylesi bir
hayata insanları hazırlayacak okulların da yaygınlaştırılmamış olması du-
rumun vahametini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

"Milletimizi kurtaracak yalnız ordu değildir... maarif denilince, milletin
iktisadî, irfanî ve içtimâî hareketleri birlikte anlaşılmalıdır" diyen K. Ka-
rabekir, devamla "bütün aklımızı ve fikrimizi münhasıran yüksek tahsile
hasretmek yerine memleketin iktisadiyatını yükseltmek için daha ziyade iş

94 Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 191, 196, 205.

95 Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 190, 196-197, 199.

96 Bk. K. Karabekir, *Öğütlerim*, s. 21.

97 Bk. K. Karabekir, *Çocuk Davamız*, s. 30, 193.

98 Bk. K. Karabekir, A.g.e., s. 193.

adamları yetiştirmek yeni maarif siyasetimizin umdesi olmalıdır" ⁹⁹ şeklinde düşüncelerini açıklarken mesleğe yönelik okullaşmanın ve bu alanlarda bilgili insan yetiştirmenin gereği üzerinde durmaktadır. Şimdiye kadar iktisadî vaziyet ve ihtiyacımız nazar-ı dikkate alınmamıştır görüşünden hareketle, ziraat, ticaret, sanat ve fen mektepleri gibi bazı okulların merkezî yerlerde yapılmasının faydalarına ¹⁰⁰ dikkat çekerken, bu okullardan mezun olanların Batı'ya gönderilerek öğretmen olarak yetiştirilmelerini ister.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren varlığını devam ettiren medreselerin yanında, Batı anlamında eğitim-öğretim yapmak üzere kurulmuş olan Darü'l-Fünûn konusunda "Darü'l-Fünûn milletin dimağıdır ve nereye gideceğini bilmeyen bu millete yol gösterecektir.. Memleketimizin terakkisi için halkımızın mutlaka garplılaşmasını tavsiye ediyorlar ve halkımızı uçuruma sürükleyecek telkinatta bulunuyorlar. Türk oğlunu her şeyden tecrit etseniz Din-i İslâm'dan başka sarılacak bir şeyi yoktur" ¹⁰¹ şeklinde düşüncelerini belirtirken, yüksek tahsil yerlerinin hem önemine dikkat çekmekte hem de dönemi içindeki üniversitenin zihniyetine karşı tavır takınmaktadır. Üniversite hakkında oldukça hassasiyet gösteren K. Karabekir, "orduların savurduğu kılıçlar geçer. İstikrar ancak medenî sahada şümüllü bir inkişâfla kâbildir" ifadelerinden sonra, ülkenin bir zorlama karşısında bulunduğunu, bu zor durumdan kurtulabilmenin çaresini ve programını ise yine üniversitenin yapmasının gerektiğini ilâve eder. ¹⁰²

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sonrası ülkenin iyi bir durumda olmadığı herkes tarafından kabul edilen gerçeklerdendir. Sosyo-kültürel dağınıklık, ekonomik alandaki başarısızlıklar bu acı gerçeği gözler önüne sererken, cehaletin, bilgisizliğin her yana yayılması da işin bir başka yönü olarak kabul edilirken bunun en büyük sebebi ise eğitim-öğretimin yaygınlaştırılamamış olmasıdır, denilebilir.

99 K. Karabekir, A.g.e., s. 185.

100 K. Karabekir, A.g.e., s. 188, 197.

101 K. Karabekir, A.g.e., s. 250.

102 K. Karabekir, A.g.e., s. 257.

Böyle bir ortamda bir taraftan ülkenin kaybolan topraklarını geri alma faaliyeti olan "İstiklâl" savaşı verilirken diğer taraftan kurtarılan ülkede topyekün bir kalkınmayı sağlayabilmek için bu savaşın mimarlarının zaman zaman toplumsal kalkınmada hareket noktası olabilecek veya ateşleyici bir unsur görevi üstlenecek olan düşünce faaliyetlerine de rastlanmaktadır. İşte böyle bir yaklaşımı K. Karabekir'in düşünce dünyasında bulmak mümkündür.

Paşa her şeyden önce bir askerdir. Zaten kendisi de bir eğitimci olmadığını yeri geldiğinde dile getirmektedir. Ancak asker olması ülkenin içinde bulunduğu problemleri tanımadığı anlamına gelmez. Aksine eğitim-öğretimle ilgili düşüncelerine bakıldığında hem kendi ülkesini ve o dönemde kendi kültürel dünyasını tanıdığı, hem de içinde yaşadığı uygarlığın Batı kaynaklarına nüfuz edebildiği anlaşılmaktadır.

O'nun, cehaletle savaşın yolu olarak gençliğin ve halkın eğitim ve öğretimine şiddetle dikkat çekmesi, hatta bu uğurda bir başlangıç olarak küçük çapta da olsa okullar açması ve bütün dikkatini sosyo-kültürel alanda gençliğin üzerine toplaması her şeyden önce sitayişle üzerinde durulacak noktadır. Savaşın, zulmün ve esaretin hele hele ülke topraklarının elden gitmesinin ne demek olduğunu gayet iyi bilen Paşa, eğitimin yaygınlaştırılması ve bilginin elde edilmesi esnasında bu faaliyetin mutlaka millî ve manevî temeller üzerine oturtulması gerektiği düşüncesindedir.

K. Karabekir'in eğitim hakkındaki düşüncelerinde dikkate değer hususlardan bir başkası ise; eğitimin sadece teorik değil pratik bir temele dayanması, böylece zihin ve muhakemenin yanında pratik iş yapmanın yani kas gücünün de devreye gireceğini düşünmesidir. O, bu alanda irfan yerleri dediği eğitsel kol faaliyetlerine temas eder ve bizim eğitim sistemimizde "amelî ve tatbikî" yönün eksikliğine işaret eder.

Çocuk eğitiminde oldukça hassas görünen Paşa, bu konuda çocukların duygu dünyasına önem verir. Ancak çocuk eğitiminde pratiğe fazla yer vermeye kalkması, hatta çocuk eğitiminde "nasırlı eller"den söz etmesi hoş olmayan bir düşünce şekli gibi görünürken; bu konuda ülkenin ihtiyaçları dikkate alınmakta biraz ileri gidilmiştir, denilebilir.

Eğitimi çocuklarda ve gençlerde müşterek bir duygu ortaya çıkarmada geçerli bir yol olarak kabul ederken, "değer"leri bu alanda en vazgeçilmez prensipler olarak ifade eder.

Bilginin tabana yayılabilmesi, toplumun aydınlatılabilmesi, ülkenin ekonomik açıdan kalkındırılabilmesinin ancak ve ancak plânlı ve programlı bir faaliyetle mümkün olacağı, hatta eğitim-öğretim faaliyetinin de yine böyle bir çalışma ile başarılabilceği onun düşüncelerinden anlaşılmaktadır. Okullarda yapılacak formal eğitim de bu yol ile mümkün hale gelecektir.

Asker kökenli olması, sağlıklı bir nesil üzerinde fazlaca durmasına sebep olmuştur. Çünkü çocukların ve gençlerin eğitilmesi esnasında beden eğitimi ve spor dersinin üzerinde fazlaca durur. Hatta okul içinde veya sınıflarda yapılmasına şiddetle karşı çıktığı bu dersin âdeta bir askerî tatbikat gibi açık arazide yapılmasını istemesi, eğitime tâbi tutulanların biyolojik yapıları fazlaca zorlama yoluna gittiği veya askerî bir eğitimi her sahaya yayma isteğinden kaynaklanmış olabileceği izlenimini vermektedir.

Okullaşma aşamasında yatılı bölge okullarına benzer, merkez okullarının açılmasını istemesi ülke için bir yenilik olarak kabul edilebilir. Üniversiteyi zihni olarak yorumlaması oldukça çağdaş bir yaklaşım olarak dikkat çekicidir. Mesleğe yönelik kalifiye eleman yetiştirilmesi gerektiği düşüncesi XX. yüzyılın uzmanlık çağı olacağına bir işaret olarak kabul edilebileceği gibi ülke problemlerine çözüm arayan aydın bir askeri ortaya çıkarmaktadır.

Kısacası Paşa, ülke meselerine vakıf, düşünen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkarken, ülke ve toplum kalkınmasının ancak bilgi ile mümkün olabileceğini kabul eden ve bunun da yolunun bilginin tabana yaygınlaştırılabilmesinin metodu olan eğitim ve öğretimden geçtiğine inanan, münevver bir şahsiyet olarak anlaşılmalıdır.

Kâzım Karabekir'in Eserleri :

Çocuk Davamız, Kâzım Karabekir'in çocukları tarafından Türkçe'ye aktarılmış ve daktilograf ile çoğaltılarak Millî Kütüphane'ye bağışlanmıştır.

Millî Kütüphane'de 1968 BD 344 numarada kayıtlıdır.

Öğütlerim, Azerbaycan Merkezi Matbuat İdaresinin Türk Şubesi Neşriyatı, Hükümet Matbaası, Erzurum, 1336.

Genel Kaynaklar :

Adıvar, Adnan; Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.

Ahmed Çelebi; İslamda Eğitim-Öğretim Tarihi, (Çev. Ali Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul 1976.

Alkan, Cevat; Eğitim Felsefesi, Uludağ Üni. Yayınları, Uludağ Üni. Basımevi, 1983.

Avcıoğlu, Doğan; Türkiye'nin Düzeni, Tekin Yayınevi, Birinci Kitap, 13. Basım, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1979.

Aydın, Mehmet S.; "İnsan Yetiştirme Modelimiz ve Değer Eğitimi", Türkiye 1. Eğitim Felsefesi Kongresi, Y.Y.Üni. Yayınları, Van 1995, s. 249-255.

Aytaç, Kemal; Avrupa'da Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yayınları, DTCF. Basımevi, Ankara 1980.

Büyükkaragöz, S. / Çivi, C; Genel Öğretim Metotları, 3. Baskı, Atlas Kitabevi, Konya 1994.

Baykan, Fehmi; Aydın Efsanesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

Berkes, Niyazi; Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul 1978.

Egemen, Bedii Ziya; Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.

Ergün, Mustafa; Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ankara Üni. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

Ertürk, Selahattin; Türkiye'deki Bazı Eğitim Sorunları Üzerine Düşünceler, Yelkentepe Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara 1986.

Fidan, Surettin / Erden, Münire; Eğitim Bilimine Giriş, Repa Eğitim Yayınları, Başkent Yayınevi, Ankara.

Gökalp, Ziya; Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, (Haz. Rıza Karadaş), M.E.Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

Güngör, Erol; Değerler Psikolojisi, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, Hollanda 1993.

Illich, İvan; Okulsuz Toplum (Çev. Bedirhan Üstün), Birey Toplum Yayınları, Ankara 1985.

Kurtkan, Amiran; Genel Sosyoloji, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976.

Lahbabi, Milli Kültürler ve Medeniyet, (Çev. Bahaeddin Yediyıldız), Tur Yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980.

Leif, J. / Rustin, G.; Genel Pedagoji, (Çev. Nejat Yüzbaşıoğulları), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980.

Lewis, Bernard; Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1984.

Mengüşoğlu, Takıyyetin; İnsan Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.

Özer, Ahmet; "Eğitim Sistemindeki Temel Sorunlar ve İnsan Yetiştirme İlkeleri", Türkiye 1. Eğitim Felsefesi Kongresi, Y.Y.Üni. Yayınları, Van 1995, s. 43-58.

Özkaya, Yücel; "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı", I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s. 889-905.

Reboul, Olivier; Eğitim Felsefesi, (Çev. Işın Gürbüz), İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

Rousseau, J.J.; Emil Yahut Terbiyeye Dair, (Çevirenler H.Z. Ülken, A.R. Ülgener, S. Güzey), 4. Baskı, Türkiye Yayınevi, 1956.

Russell, Bertrand; Eğitim ve Toplum, (Çev. Nail Bezel), Varlık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1981.

Safa, Peyami; Türk İnkılâbına Bakışlar, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990.

Tezel, Yahya, S.; Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

Tozlu, Necmettin, "Eğitim Sistemimizin İnsan Anlayışı, Bilgi, Muhteva ve Metot Açısından Bir Tahlil", Türkiye 1. Eğitim Felsefesi Kongresi, Y.Y.Üni. Yayınları, 1995, s. 155-169.

Uludağ, Zekeriyâ; Şehbender-zade Filibeli Ahmed Hilmi ve Spiritüalizm, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

Ülken, H.Ziya; Eğitim Felsefesi, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları,

Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.

Variş, Fatma; Program Geliştirme, 5. Baskı, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara 1994.

Yörükoğlu, Atalay; Aile ve Çocuk, Özgür Yayın Dağıtım, 4. Baskı, İstanbul 1992.

Yörükoğlu, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım, 19. Baskı, İstanbul 1994.